

NÉHÁNY ÉSZREVÉTEL KARÁDY VIKTOR: A MAGYAR NEMZETISÉGI STATISZTIKA A
„ZSIDÓ TÉRFOGLALÁSIG” ÉS AZ „ŐRSÉGVÁLTÁSIG” CÍMŰ TANULMÁNYÁVAL KAPCSOLATBAN

Aligha kétséges, hogy a magyar statisztikai felfogásban – illetve gyakorlatban – fontos állomásnak tekinthető a Horthy-korszak és azon belül is különösen a harmincas évek második felétől kezdődő szakasz. Bár a trianoni döntés következtében az ország etnikai összetétele radikálisan homogenizálódott, a korszak tudósai és szakpolitikusai nehezen találtak fogást a lakosság összetételén (elég csupán a népszámlálások, illetve a különböző jogfosztó intézkedések változó szempontrendszerére utalni). Ez az állítás különösen igaz a nem nemzetiségként regisztrált, rendkívül heterogén, ám egységes csoportként megragadni kívánt zsidóságra, melynek pontos számbavétele az állami szintre emelkedő antiszemitizmus következtében egyre sürgetőbb politikai-gazdasági igényként jelentkezett. A honi statisztika effajta kompromittálódása – hasonlóképpen a zsidókérdés sok más aspektusához – 1945 után sokáig lehetetlenné tette a témával való elmélyültebb foglalatosságot és csupán általánosító megállapításokat engedett. A közélet ingerküszöbét e vonatkozásban az utóbbi években elsősorban Matolcsy Mátyás életpályája érte el – a sors fintoraként nem minden politikai felhang nélkül.

Karády Viktor tanulmánya jelentős mennyiségű forrást dolgoz fel, és figyelembe veszi a statisztikai irodalom retorikai megformáltságát, illetve a statisztikai vizsgálat szempontrendszerének antiszemita tematizálását. Ugyanakkor, a címen érdemes lett volna pontosítani (akár egy alcímmel), mivel a felsorolás két eleme („*zsidó térfoglalás*” és „*őrségváltás*”) nem ugyanarra az időszakra utal. Az első fogalom – mint a tanulmányból kiderül – a századelőn tűnt fel, míg az utóbbi markánsan Horthy-kori fejlemény. Ami a tartalmat illeti, féloldalas marad a tabló, amíg (a kissé sematikus elintézet) Matolcsy Mátyás és Kovács Alajos mellett, nem kerül be a szövegbe érdemben néhány – egyébként említett – konzervatív-liberális statisztikus szaktekintély (Bene Lajos, Laky Dezső, Thirring Gusztáv stb.). Mivel a tanulmány a honi statisztikai irodalomról szól, fontos lett volna az említett első vonalbeli statisztikusok vonatkozó munkásságának felvázolása. (Hogyan kezelték az adatokat? Miképp szóltak a zsidóságról? Miben különböztek a jobboldali radikális szakemberektől? stb.) Továbbá, a jobboldali radikális és a konzervatív-liberális irány mellett ma már talán nem szentségtörés megemlíteni a népiek közül Erdei Ferencet, pontosabban az ő kettős társadalom elméletét, mely a fő magyarázóelvé tette „zsidó”–„nem zsidó” opozíció mentén tételez áthatolhatatlan falat a magyar társadalom közép- és felsőrétegeiben, éppen a zsidótörvények idején – ami erősen rezonál a „*zsidóság mint át nem eresztő réteg*” antiszemita toposzára.¹

A mű fő érdeme a statisztikai irodalom antiszemita vonatkozásainak adatokban gazdag feldolgozása. Ezek az ismeretek, bár nem egészen újszerűek – lásd a szövegben szereplő egyetlen kurrens szakirodalmat (Ungváry 2013) –, de számos többletinformációt kapunk (cikkcímeket, idézeteket stb.). Karády Viktor legfontosabb megállapításai: „*a statisztikai szakapparátus nem ódzkodott különösképpen a zsidótörvények előkészíté-*

¹ A toposzt idézi Csósz 2005. Erdei újraértelmezéséhez lásd Kovács–Melegh 1995; Bognár 2010, 2012; Halmos 2010, 2012.

sétől és tudatos vagy akaratlan legitimálásától”. (Jelen lapszám: 15) A „zsidóellenes toposzok – az ‘örségváltás’ vagy a ‘keresztény fajvédelem’, a ‘zsidó térhódítás’ stigmatizálása – bizonyos mértékig már az 1920-as évek statisztikáiban is leképződnek. Az antiszemita hisztéria persze először csak a tudományos nyelv szűrőjén kerül át hivatalos publikációkba.” (uo.: 11) Érdeemes lett volna ugyanakkor az egyes életpályák behatóbb vizsgálata; annál is inkább, mivel a szövegben számos ellentmondás feszül. Vö. például a fenti megállapítást az alábbiakkal: „A statisztikai szakapparátus jelentős része a liberális korban nyerte képzését és egyáltalán nem vedlett át antiszemitává az 1919-es rezsimváltással.” (uo.: 12) (...) „A fővárosi és országos statisztikai közlemények azonban mindennek ellenére tulajdonképpen a rendszer végéig megtartják a tudományos adatbemutató szabályait és nem veszik át az antiszemita közbeszéd toposzait és megfogalmazásait.” (uo.: 12) A korszak bőségesnek mondható friss szemléletű politika- társadalom-, eszme- és mentalitástörténeti szakirodalma jó alapot nyújt az ellentmondásokat feloldani képes tudományos mélyfúrásokra – amennyiben használjuk őket. Karády Viktor tanulmányában azonban feltűnő a szakirodalom szinte teljes mellőzése,² ami főképp a szerző kiterjedt és témába vágó kutatásai³ miatt szembeötlő.

Talán a manapság ritkaságszámba menő – és értékes – holisztikus szemléletből adódik néhány ítélet sematikussága és/vagy zavarossága („nemzetépítő feudális elit”, „egykori római katolikus államvallás” stb.) (uo.: 7). Itt jegyzendő meg, hogy az újabb szakirodalom alapján Prohászka Ottokár és Bangha Béla aligha tekinthető „a modern szélsőjobb mozgalmak legfőbb szálláscsinálóinak” (uo.: 10), hiszen 1918, 1919 és Trianon mesternarratívái legalább ilyen mértékben formáltak, formálják a jobboldali radikalizmust Magyarországon (nem beszélve a külföldi mintákról) (Paksa 2012). A történeti szakirodalmon túl egyes elméleti kutatások bevonása is üdvös lett volna, megtörendő a fogalmi esszencializmus életidegenségét. Ilyen gyümölcsöző vállalkozásnak ígérkezik az ágensi tapasztalatoknak és a különböző identitások alakváltásainak, valamint a statisztika rideg szempontrendszerének ütköztetése (például a „hibrid és fragmentált zsidó identitás” és „imázs” bevonása az értelmezési keretbe, vö. Gyáni 2013:213–233).

HIVATKOZÁSOK

- Csősz L. (2005) Földreform és fajvédelem: a negyedik zsidótörvény végrehajtása. In Molnár J. (szerk.) *A holokauszt Magyarországon európai perspektívában*. Budapest: Balassi.
- Kovács É. – Melegh A. (1995) Az identitás játéka. Kísérlet Erdei Ferenc a magyar társadalom a két világháború között című tanulmányának tartalmi kibontására. In Tóth Z. – Á. Varga L. (szerk.) *Vera (nem csak) a városban*. Salgótarján: Hajnal István Kör. 487–505.
- Bognár B. (2012) *A népies irányzat a két háború között: Erdei Ferenc és a harmadik út képviselői*. Budapest: Loisir.
- Bognár B. (2010) *Erdei Ferenc szociológiája*. Budapest: Loisir.
- Bognár B. (2011) *Népi szociográfia és társadalomtudomány: írások Erdei Ferenc szociográfiáinak (1931–1944) társadalomszemléletéről*. Budapest: Loisir.
- Halmos K. (2010) Erdei Ferenc 1943. évi szószói beszéde mint politikai szöveg. *Szociológiai Szemle* 4, 60–108.

2 Csupán néhány fontosabb, magyarul hozzáférhető alapmunkára szorítkozva: Bihari 2008; Gonda 1992; Gyáni–Kövé 2003; Gyurgyák 2005, 2007, 2012; Hanák 1999; Haraszti 1999; K. Farkas 2010; Karsai 2001; Katz 2005; Katzburg 1999, 2002; Kádár–Vági 2005; Komoróczy 2012; Kovács 2001, 2012; Kövé 2011; Ladányi 2010; Pelle 2001; Pietsch 1999; Prepuk 1999; Szabó 2003; Vári 2009.

3 Lásd a szerző bibliográfiai adatbankját saját honlapján: <http://karadyviktor.uni.hu/> (Letöltve: 2015-05-24).

- Halmos K. (2012) Utóélet és hatás: Erdei Ferenc kettős társadalomelmélete. In Erős–Takács (szerk.) *Tudomány és ideológia között: Tanulmányok az 1945 utáni magyar történetírásról*. Budapest: ELTE Eötvös. 57–61.
- Ungváry K. (2013) *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1919–1944*. Pécs–Budapest: Jelenkor–OSZK.
- Bihari P. (2008) *Lövészárkok a hátszágban: középosztály, zsidókérdés, antiszemitizmus az első világháború Magyarországon*. Budapest: Napvilág.
- Gonda L. (1992) *A zsidóság Magyarországon: 1526–1945*. Budapest: Századvég.
- Gyáni G. – Kövér Gy. (2003) *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Budapest: Osiris.
- Gyurgyák J. (2005) *A zsidókérdés Magyarországon: politikai eszmétörténet*. Budapest: Osiris.
- Gyurgyák J. (2007) *Ezzé lett magyar hazátok: a magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története*. Budapest: Osiris.
- Gyurgyák J. (2012) *Magyar fajvédők*. Budapest: Osiris.
- Hanák P. (1999) *A kert és a műhely*. Budapest: Balassi.
- Haraszti Gy. (1999) *Két világ határán*. Budapest: Múlt és Jövő.
- K. Farkas C. (2010) *Jogok nélkül: a zsidó lét Magyarországon: 1920–1944*. Budapest: Napvilág.
- Karsai L. (2001) *Holokauszt*. Budapest: Pannonica.
- Katz, J. (2005) *Hagyomány és válság: zsidó társadalom a középkor végén*. Budapest–Jeruzsálem: Múlt és Jövő.
- Katzburg, N. (2002) *Zsidópolitika Magyarországon: 1919–1943*. Budapest: Babel.
- Katzburg, N. (1999) *Fejezetek a zsidó újkori történelemből Magyarországon*. Budapest: MTA JK–Osiris.
- Kádár G. – Vági Z. (2005) *Hullarablás: a magyar zsidók gazdasági megsemmisítése*. Budapest: Jaffa.
- Komoróczy G. (2012) *A zsidók története Magyarországon*. Pozsony: Kalligram.
- Kovács M. M. (2001) *Liberalizmus, radikalizmus, antiszemitizmus: magyar orvosi, ügyvédi és mérnöki kar politikája 1867 és 1945 között*. Budapest: Helikon.
- Kovács M. M. (2012) *Törvénytől sújtva: a numerus clausus Magyarországon: 1920–1945*. Budapest: Napvilág.
- Kövér Gy. (2011) *A tisztaeszlári dráma – Társadalomtörténeti látószögek*. Budapest: Osiris.
- Ladányi A. A zsidótörvények előtörténetéhez. Antiszemitizmus, zsidókérdés, 1932–1937. *Múltunk*, 2. 187–207.
- Pelle J. (2001) *A gyűlölet vetése: a zsidótörvények és a magyar közvélemény: 1938–1944*. Budapest: Európa.
- Pietsch, W. (1999) *Reform és ortodoxia: a magyar zsidóság belépése a modern világba*. Budapest: Múlt és Jövő.
- Prepuk A. (1997) *Zsidóság Közép- és Kelet-Európában a 19–20. Században*. Debrecen: KLTE.
- Szabó M. (2003) *Az újkonzervativizmus és a jobboldali radikalizmus története 1867–1918*. Budapest: Új Mandátum.
- Vári A. (2009) *Urak és gazdászok: arisztokrácia, agrárértelmiség és agrárius mozgalom Magyarországon, 1821–1898*. Budapest: Argumentum.
- Paksa R. (2012) *A magyar szélsőjobboldal története*. Budapest: Jaffa.
- Gyáni G. (2013) *Nép, nemzet, zsidó*. Pozsony: Kalligram.